

Krzysztof Firlej, Agnieszka Rydz

Ewolucja systemu doradztwa rolniczego Unii Europejskiej ostatniej dekady

Ekonomiczne Problemy Usług nr 89, 104-116

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF FIRLEJ

AGNIESZKA RYDZ

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

EWOLUCJA SYSTEMU DORADZTWA ROLNICZEGO UNII EUROPEJSKIEJ OSTATNIEJ DEKADY

Wprowadzenie

Współczesne systemy doradztwa rolniczego krajów Unii Europejskiej ukształtowały ewolucyjne przemiany i przekształcenia instytucjonalne dokonane w ostatnich dziesięcioleciach. Ewolucja systemu doradztwa rolniczego miała indywidualny przebieg w poszczególnych krajach Unii Europejskiej, co spowodowało ukształtowanie różnych form systemu doradztwa – od państwowego, przez półpaństwowy, aż do prywatnego. Zmiany te z jednej strony były odpowiedzią na potrzeby rolników, z drugiej zaś wynikały ze specyfiki i możliwości budżetowych danego kraju. W ogólnym ujęciu, doradztwo jest działalnością zmierzającą do optymalnego rozwiązywania rodzących się problemów¹. Doradztwo (ang. *extension or advisory*) wiąże się z czynnością praktyczną – doradzaniem, które jest zdarzeniem społecznym polegającym na doraźnym działaniu udoskonalającym zachowanie jednostek lub grup, przez udział doradzającego (doradcy) w rozwiązywaniu problemów osób, którym się doradza, problemów dostrzeżonych nie tyle przez te osoby lub grupy, ile przez doradzającego². Z ko-

¹ S. Zawisza, *Procesy komunikacji w doradztwie. Teoria i badania empiryczne*, Wyd. Uczelniane Akademii Techniczno – Rolniczej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2003, s. 9.

² J. Kania, *Doradztwo rolnicze wobec wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich*, w: *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* nr 2/11, Centrum Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, s. 6.

lei doradztwo rolnicze to multidyscyplinarna dziedzina wiedzy łącząca w sobie elementy wielu nauk, między innymi: pedagogiki (andragogiki), psychologii, socjologii, ekonomii, zarządzania, marketingu.

1. Cel i metodyka badawcza

Celem artykułu jest potwierdzenie, że prawidłowe wykorzystanie systemu doradztwa rolniczego wpływa na efektywność produkcji rolnej w danym kraju, sektorze i wybranej branży. Dotychczasowe badania i obserwacje mogą być podstawą do sformułowania następującej tezy: „rolnicy najlepiej uprzemysłowionych krajów chętnie wykorzystują instrumenty wspólnej polityki rolnej w obszarze usług doradczych”. Dotychczas w literaturze polskiej zagadnieniami doradztwa rolnego zajmowali się między innymi: C. Maziarz, J. Kania, S. Zawisza, B.M. Wawrzyniak, M. Drygas, S. Urban, natomiast w literaturze zagranicznej: N. Röling, W. Tacken, G. Payr, R. Sulzer, A.H. Maunder, J.R. Anderson, A.P. Davidson, D.W. Cash i wielu innych. Analiza ewolucji systemu doradztwa rolniczego została wykonana na podstawie studiów literaturowych oraz przeglądu działań podjętych w ramach systemu doradztwa rolniczego w danym kraju.

2. Formy systemów doradztwa rolniczego

Doradztwo rolnicze jest nieodłącznym elementem polityki rozwoju wsi i obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej. Systemy doradztwa rolniczego w poszczególnych państwach członkowskich rozwijały się w różnym tempie i kierunku, co wynikało ze specyfiki danych gospodarek, a szczególnie: struktury agrarnej, stopnia koncentracji ziemi, specjalizacji i skali produkcji, ograniczeń rynkowych, wymagań konsumentów dotyczących jakości żywności oraz możliwości budżetowych, jak również polityki rolnej prowadzonej przez rządy. Dzięki temu obecnie występuje wiele różnych form własności systemów doradztwa rolniczego. Od końca XX wieku zaobserwować można istotne zmiany w systemach doradztwa rolniczego zarówno w Europie, jak i na świecie. Do tej pory państwowa forma doradztwa rolniczego miała dominujący charakter, a wszelkie usługi finansowane były z budżetów poszczególnych krajów.

W ostatnich latach powstało wiele instytucji o charakterze komercyjnym, które były odpowiedzią na rosnące potrzeby rolników – przedsiębiorców, co spowodowało zmianę relacji między państwowymi a prywatnymi usługami doradczymi, na korzyść tych drugich. Przyczyną tego stanu jest zapewne kilka czynników, wśród których wymienić należy: rosnące wymagania rolników korzystających z usług doradczych, swobodę konkurencji na rynku usług doradczych w krajach o gospodarce rynkowej, rosnącą zamożność przedsiębiorców sektora rolniczego powodującą zwiększenie możliwości finansowania porad, brak możliwości świadczenia usług doradczych w pełnym zakresie przez państwowe systemy oraz ich ograniczoną efektywność, jak również stałe obniżanie budżetów operacyjnych przeznaczonych na finansowanie państwowego doradztwa³.

Taki kierunek ewolucji na rynku usług doradczych spowodował ukształtowanie następujących form doradztwa w krajach Unii Europejskiej⁴:

1. Państwowy (publiczny) system doradztwa rolniczego, w którego ramach można wyróżnić systemy (podsystemy): edukacyjny oraz konkucjonalny (tradycyjny) zarządzany w sposób scentralizowany (Belgia, Grecja, Luksemburg, Słowenia) oraz zdecentralizowany (Hiszpania, północne landy Niemiec, Portugalia, Szwecja, Włochy).
2. Półpaństwowy, który charakteryzuje się publicznym świadczeniem usług i częściowo prywatnym ich finansowaniem (Irlandia, Norwegia).
3. Półautonomiczny, w którym usługi doradcze świadczone są przez organizacje rolnicze, samorządy lub prywatne firmy, występuje znaczna obniżka dotacji budżetowej na doradztwo oraz bezpośrednia opłata za usługi coraz bardziej znaczące (Polska z chwilą podporządkowania ODR Sejmikom Wojewódzkim, Litwa, Łotwa, Estonia).
4. Autonomiczny, będący własnością rolników (Austria, Dania, Finlandia, Francja, południowo-zachodnie landy Niemiec).
5. Komercyjny, stanowiący własność prywatnych osób, spółek (Anglia, Szkocja, Walia, Holandia, północno-wschodnie landy Niemiec, Węgry oraz Czechy i Słowacja).

³ J. Dorofiejczuk-Poradny, S. Zawisza, *Ewolucja systemów wsparcia doradczego na świecie – od doradztwa państwowego do prywatnych usług doradczych*, *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1/2011, s. 13–14 i 17.

⁴ J. Kania, *Doradztwo rolnicze wobec wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich*, w: *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, Centrum Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, nr 2/11, s. 6.

W konwencjonalnym (tradycyjnym) systemie doradztwa rolniczego usługi finansowane są całkowicie z budżetu, a od rolników nie pobiera się za nie opłat. Zarządzanie środkami i ich rozdysponowanie może mieć charakter scentralizowany lub zdecentralizowany (samorządowy). W półpaństwowym systemie doradztwa za niektóre usługi świadczone przez organizacje państwowe pobierane są opłaty od rolników. Podobnie działa też system półautonomiczny. W systemie prywatnym autonomicznym natomiast wsparcie z budżetu państwa jest bardzo niewielkie, a koszty usług finansowane są ze składek członkowskich lub bezpośrednich opłat. W pełni komercyjnym systemie, usługi nie są dotowane przez państwo, a firmy konsultingowe, które dążą do maksymalizacji zysku, pobierają za swoją działalność opłaty od rolników. W wielu krajach prywatne systemy doradztwa otrzymują jednak dofinansowanie na działalność związaną z ochroną środowiska.

3. Wspólnotowy system doradztwa rolniczego FAS (*Farm Advisory System*)

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich jest jednym z kluczowych założeń Unii Europejskiej, czego wyrazem jest program wspólnej polityki rolnej (WPR). W ramach tego programu, Rozporządzeniem Rady WE nr 1782 z 2003 roku⁵, każdy kraj członkowski został zobowiązany do utworzenia do dnia 1 stycznia 2007 roku systemu doradztwa rolniczego w zakresie zarządzania (SMR – *Statutory Management Requirements*) i zasady dobrej kultury rolnej, zgodnej z ochroną środowiska (GAEC – *Good Agricultural and Enviromental Conditions*). Rozporządzenie Rady (WE) nr 1689 z 2005 roku⁶, ustaliło natomiast ogólne ramy wspólnej polityki rolnej oraz zasady jej finansowania. W efekcie powstał Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007–2013. Te dwa rozporządzenia stały się fundamentem budowy wspólnotowego systemu doradztwa rolniczego – FAS (rys. 1). Wspólną politykę rolną budują środki polityki rolnej (filar I) oraz instrumenty finansowe rozwoju obszarów wiejskich (filar II), które pomagają państwom członkowskim w tworzeniu

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1782 z 2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej.

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698 z 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

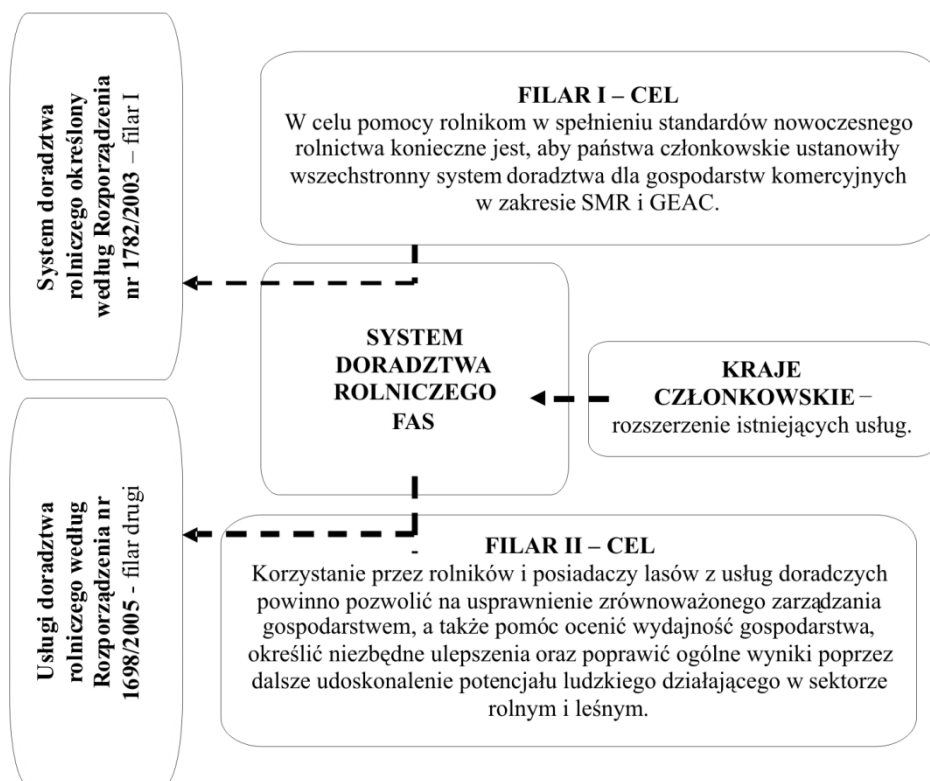
sprawnego systemu usług doradczych dla gospodarstw, a rolnikom korzystać z tych usług. System Doradztwa Rolniczego (FAS), jak ustanowiono w ramach pierwszego filaru WPR, może być finansowany w ramach filaru drugiego i ma na celu pomóc rolnikom w lepszym zrozumieniu przepisów UE oraz spełnianiu wymogów wzajemnej zgodności (*cross – compliance*), dotyczących gospodarki gruntami, ochrony środowiska, zdrowia publicznego, dobrostanu i zdrowia zwierząt, zdrowotności roślin, zasad bezpieczeństwa, higieny pracy, zarządzania gospodarstwem⁷. Wspólna polityka rolna wprowadza mechanizm, który łączy dopłaty bezpośrednie dla rolników z koniecznością spełniania przez nich wymogów wzajemnej zgodności. Spełnianie tych wymogów spoczywa na barkach producentów, którzy przez system dopłat bezpośrednich zostali zobligowani do odpowiedniego postępowania na obszarach własnych gospodarstw⁸. Rolnicy mogą korzystać z doradztwa rolniczego na zasadzie dobrowolności, przy czym pierwszeństwo mają rolnicy otrzymujący dopłaty bezpośrednie powyżej 15 tys. euro.

W 2009 roku przygotowano raport dla Komisji Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie stosowania systemu doradztwa rolniczego (FAS), określonego Rozporządzeniem Rady (WE) nr 73/2009⁹. W listopadzie 2010 roku, Komisja opublikowała sprawozdanie dotyczące stosowania systemu doradztwa rolniczego FAS, którego celem było dostarczenie danych do debaty dla Rady i Parlamentu Europejskiego. W raporcie dokonano przeglądu funkcjonowania FAS w krajach członkowskich i zaproponowano pewne udoskonalenia celem poprawy zarządzania systemem. Według raportu w większości państw członkowskich systemy doradztwa rolniczego osiągnęły pełną sprawność dopiero w 2008 roku, gdyż wiązało się to z przyjęciem prawodawstwa, publikacjami, zaproszeniami do składania ofert, wyborem organów doradczych. W połowie państw członkowskich FAS funkcjonuje jako usługa szczegółowa, która uzupełnia istniejące usługi upowszechniania wiedzy rolniczej.

⁷ *Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich, Warszawa 2011, s. 4.

⁸ A. Mickiewicz, B.M. Wawrzyniak, *Prawodawstwo unijne w zakresie kształtowania systemów doradztwa rolniczego*, w: *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, Centrum Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, nr 2/11, s. 91.

⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 73 z 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej.

Rys 1. Interakcje między filarami WPR a FAS

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Evaluation of the Implementation of the Farm Advisory System, Final Report, Evaluation Part, December 2009*, s. 44.

W innych przypadkach FAS połączono z istniejącymi usługami upowszechniania wiedzy rolniczej¹⁰. Głównymi beneficjentami FAS były duże gospodarstwa rolne, które już wcześniej wdrażały różne formy doradztwa rolniczego. Na ogół FAS jest zorganizowany wokół rządowego organu koordynującego, jednostki wdrażającej i wielu akredytowanych lub wyznaczonych podmiotów operacyjnych (PO). Realizacja działalności obejmuje trzech głównych partnerów: (1) organ koordynujący FAS w państwie członkowskim; (2) podmioty

¹⁰ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Application of the Farm Advisory System as defined in Article 12 and 13 of Council Regulation (EC), nr 73/2009, Brussels November 2010, s. 6.

operacyjne (PO) i (3) doradców. Prywatne podmioty operacyjne stanowią główną grupę podmiotów FAS, a innymi podmiotami są publiczne podmioty operacyjne i izby rolnicze¹¹. W ramach FAS usługi świadczone są w dwóch podstawowych formach – indywidualne doradztwo w gospodarstwie (*one-to-one advice*) i doradztwo w gospodarstwie dla małych grup¹². Pierwsza forma doradztwa polega zazwyczaj na jednej lub kilku wizytach w gospodarstwie w zależności od potrzeb, a podstawą działalności doradcy są listy kontrolne z wyszczególnionymi obowiązkami rolnika. Doradztwo w gospodarstwie dla małych grup stanowi uzupełnienie pierwszej formy i na ogół skupia się na jednym temacie lub kilku kluczowych i polega na rozpoznaniu głównych potrzeb rolników.

4. Efektywność systemu doradztwa rolniczego (FAS) w krajach Unii Europejskiej

Na zlecenie Komisji Europejskiej i Generalnej Dyrekcji ds. Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w 2009 roku dokonano ogólnej i niezależnej oceny wdrażania założeń FAS w krajach Unii Europejskiej. Według informacji zawartych w raporcie, tylko w 2008 roku całkowity zasięg doradztwa indywidualnego wyniósł 4,8% w stosunku do rolników otrzymujących płatności bezpośrednie w 20 krajach (dla takiej liczby dostępne są dane). W państwach członkowskich/regionach, w których wdrażano FAS od 2007 roku lub wcześniej, zasięg ustabilizował się na poziomie około 5–10%. W 2008 roku usługi doradcze w gospodarstwie dla małych grup realizowano w 10 państwach członkowskich i skorzystało z nich około 5% beneficjentów płatności bezpośrednich¹³. Ogólny przegląd państw członkowskich z uwzględnieniem regionów przedstawiono w tab. 1, zawierającej dane z wybranych krajów i regionów, w których FAS zaczął funkcjonować od 2008 roku, lub wcześniej. System FAS najszybciej zaczął funkcjonować w Niemczech (rejon Dolnej Saksonii) oraz w Holandii. Procentowy udział rolników, otrzymujących dopłaty bezpośrednie i objętych systemem FAS, osiągnął w latach 2005–2008 od 1% do 2% (Austria, Włochy – Emi-

¹¹ *Evaluation of the Implementation of the Farm Advisory System, Final Report, Evaluation Part, December 2009, Summary, s. 2–3.*

¹² Tamże, s. 3.

¹³ Tamże, s. 4.

lia-Romania, Szwecja), 8–10% (Niemcy – Bawaria, Włochy – Piemont, Słowenia) i 20% (Niemcy – Dolna Saksonia).

Działanie wspierające wykorzystanie przez rolników usług doradczych zaplanowano w 20 państwach członkowskich, obejmując 1 123 000 rolników. Całkowity budżet na lata 2007–2013 wynosi 870,5 mln euro, czyli 0,6% całkowitych wydatków publicznych na rozwój obszarów wiejskich – w tym 1,3% wydano w pierwszych dwóch latach, obejmując nim 12 250 rolników. Działanie wspierające tworzenie zarządzania, pomocy i usług doradczych planowane było w siedmiu państwach członkowskich, przy czym cztery państwa (Estonia, Malta, Portugalia, Włochy) wyraźnie koncentrują się na FAS. Budżet na lata 2007–2013 wynosi 172,9 mln. euro, tj. 0,1% ogólnych wydatków publicznych na rozwój obszarów wiejskich, z czego 2% wydano w pierwszych dwóch latach¹⁴.

Tabela 1

Ogólny przegląd państw członkowskich/regionów, które wprowadziły FAS przed 2008 r.

Kraj/ region	Rolnicy, którzy zostali objęci doradztwem bezpośrednim w latach 2005–2008					Rolnicy, którzy otrzymali dopłaty bezpośrednie w 2007 r.	Procentowy udział beneficjentów dopłat bezpośrednich objętych FAS
	2005	2006	2007	2008	Ogółem		
Austria	–	–	2000		2000	129 430	1,5%
Niemcy Bawaria	–	–	10 000		10 000	122 000	8,2%
Niemcy – Dolna Saksonia (1)	5298	4569	2825	2314	10 000	50 000	20,0%
Niemcy – Nadrenia-Palatynat	930				930	26 000	3,6%
Niemcy – Turynia	300				300	5000	6,0%
Dania (2)	–	3886	600	600	5086	63 200	8,0%
Finlandia	–	–	800	1000	1800	68 130	2,6%
Węgry	–	–	8834	3299	12 133	197 980	6,1%
Włochy – Emilia-Romania	–	–	800		800	35 882	2,2%

¹⁴ Report from the Commission to the European Parliament..., s. 7.

Kraj/ region	Rolnicy, którzy zostali objęci doradztwem bezpośrednim w latach 2005–2008					Rolnicy, którzy otrzymali dopłaty bezpośrednie w 2007 r.	Procentowy udział beneficjentów dopłat bezpośrednich objętych FAS
	2005	2006	2007	2008	Ogółem		
Włochy – Piemont	–	3984			3984	40 856	9,7%
Holandia (3)	750	750	1200	547	3247	69 660	4,7%
Szwecja	–	–	1196		1196	81 380	1,4%
Słowenia	–	–	485	4000	4485	51 810	8,6%

Źródło: *Evaluation of the Implementation of the Farm Advisory System, Final Report, Evaluation Part, December 2009, s. 44.*

1. Kilku rolników złożyło więcej niż jeden wniosek o poradę. Ministerstwo Rolnictwa szacuje liczbę beneficjentów/rolników na poziomie około 10 000 od 2005 roku, czyli całkowity zasięg doradztwa wyniósł 20 % rolników otrzymujących płatności bezpośrednie.
2. FAServices były współfinansowane przez PROW w okresie programowania 2000–2006, od 2007 roku, rolnicy muszą pokrywać pełne koszty.
3. W latach 2005 i 2006 porada była współfinansowana przez budżet państwa, od 2007 roku i kolejnych latach działał już PROW. W 2007 roku dodatkowo 2000 rolników zostało objętych doradztwem w formie 300–350 małych grup (w grupie \pm 7 rolników).

W tabeli 2 przedstawiono koszty porad, jakie ponoszą rolnicy w większości państw członkowskich w zależności od tego, czy kraje korzystają ze wsparcia z EFRROW w ramach działania 114, czy też nie.

Ponoszony przez rolników koszt doradztwa jest różny w poszczególnych państwach członkowskich. Doradztwo w małych grupach jest na ogół bezpłatne, natomiast koszt indywidualnego doradztwa w gospodarstwie (*one-to one advice*) jest uzależniony od różnych czynników, w tym czasu poświęconego na usługę. Koszt „pakietu doradczego”, który może obejmować od prostego odznaczenia pól na liście kontrolnej, po szczegółowe doradztwo trwające do 18 godzin, waha się od około 200 do ponad 2000 euro.

Tabela 2

Koszty porad w poszczególnych kraju członkowskim dla rolników w 2008 r.

Kraje, które skorzystały z wsparcia dla porady	Całkowity koszt porady w euro	Koszt porady dla rolników w euro	Kraje, które nie skorzystały z wsparcia dla porady	Całkowity koszt porady euro	Koszt porady dla rolników euro
Belgia – Region Flamandzki	1875	20% ± 375	Austria	bezpłatna	bezpłatna lub bardzo niska opłata 10–20
Cypr	bezpłatna	bezpłatna	Belgia – Region Waloński	bezpłatna	bezpłatna
Czechy	2160	20–30% ± 423	Bulgaria	bezpłatna	bezpłatna
Niemcy – Dolna Saksonia	835	40% ± 400	Niemcy – niektóre regiony	brak danych	pełny koszt lub dotowana w zależności od regionu
Estonia	500	25% ± 125	Dania	400	pełne koszty ± 400
Grecja	brak danych	25%	Finlandia	381	21% ± 80
Hiszpania	835–2400	20–25% ± 55–480	Francja	brak danych	bezpłatna lub częściowo dotowana przez narodowe fundusze
Węgry	628	20% ± 126	Irlandia	brak danych	bezpłatna lub 100% płacona przez rolników 30–250
Włochy – niektóre regiony	936–1875	20% ± 187–375	Włochy – niektóre regiony	brak danych	pełny koszt
Litwa	2081	20% ± 416	Rumunia	brak danych	bezpłatna
Luksemburg	700	30% ± 210	Szwecja	567	30% ± 170
Łotwa	brak danych	bezpłatna	Słowenia	brak danych	Bezpłatna
Malta	brak danych	współfinansowana ze środków PROW	Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Płn.	500–750	pełne koszty 500–750 lub bezpłatna
Holandia	1998	50% ± 999			
Portugalia	brak danych	20%			
Słowacja	1875	20% ± 375			

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Evaluation of the Implementation of the Farm Advisory System, Final Report, Evaluation Part, December 2009*, s. 101 i 116.

Koszty te są w dużym stopniu rekompensowane przez dotacje publiczne udzielane w ramach finansowania krajowego lub EFRROW, a koszt ponoszony przez rolnika pozostający po uwzględnieniu dotacji, waha się od poziomu minimalnego – 55 euro do prawie 1000 euro¹⁵. Dostęp do usług doradczych był dla rolników bezpłatny w sześciu państwach członkowskich (Austria, Bułgaria, Cypr, Rumunia, Łotwa i Słowenia) oraz kilku regionach. W przeważającej większości państw, rolnicy pokrywali część kosztów doradztwa (20%–50% kosztów całkowitych). W Danii oraz Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Płn. poradnictwo dla rolników jest pełnopłatne. W 16 krajach członkowskich lub regionach skorzystano z możliwości współfinansowania porady z EFRROW.

Podsumowanie

Syntetycznie przeprowadzona analiza na temat ewolucji systemu doradztwa rolniczego Unii Europejskiej w ostatniej dekadzie pozwoliła potwierdzić założenie, że rolnicy najlepiej uprzemysłowionych krajów chętnie wykorzystują instrumenty wspólnej polityki rolnej w obszarze usług doradczych. Ponadto na podstawie przeprowadzonej kwerendy źródłowej i literaturowej zauważono, że:

1. Wspólnotowy system doradztwa rolniczego FAS (*Farm Advisory System*) jest narzędziem umożliwiającym państwom członkowskim skutecznie realizować założenia wspólnej polityki rolnej, a rolnikom zapewnia dostęp do kluczowych informacji i sprawne funkcjonowanie na rynku unijnym.
2. Doradztwo wspierane przez EFRROW jest bardziej kosztowne, ale cena za poradę odzwierciedla jej jakość.
3. Porady współfinansowane przez EFRROW są bardziej wyczerpujące, gdyż muszą obejmować wszystkie zagadnienia związane z SMR i GAEC, a tym samym pozwalają rolnikom lepiej przystosować się do wymogów wzajemnej zgodności, uzyskać dopłaty bezpośrednie i uniknąć kar za nieprzestrzeganie zaleceń.
4. Wysoko rozwinięte kraje Europy Zachodniej od lat korzystają z różnych form wsparcia produkcji rolnej, w tym z całego instrumentarium

¹⁵ *Evaluation of the Implementation...*, s. 6.

dotyczącego systemu doradztwa rolniczego, co sprzyja rozwojowi ich rolnictwa.

Literatura

- Dorofiejczuk-Poradny J., Zawisza S., *Ewolucja systemów wsparcia doradczego na świecie – od doradztwa państwowego do prywatnych usług doradczych*, Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1/2011.
- Kania J., *Doradztwo rolnicze wobec wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich*, w: *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, Centrum Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, nr 2/11.
- Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich, Warszawa 2011.
- Mickiewicz A., Wawrzyniak B.M., *Prawodawstwo unijne w zakresie kształtowania systemów doradztwa rolniczego*, w: *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, Centrum Doradztwa Rolniczego Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, nr 2/11.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1782 z 2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698 z 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 73 z 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej.
- Zawisza S., *Procesy komunikacji w doradztwie. Teoria i badania empiryczne*, Wyd. Uczelniane Akademii Techniczno – Rolniczej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2003.

EVOLUTION OF THE FARM ADVISORY SYSTEM OF THE EUROPEAN UNION IN THE LAST DECADE

Summary

Modern farm advisory systems of the European Union countries were formed under the influence of evolutionary change and institutional transformations which have

been made in the recent decades. The evolution of the farm advisory system had a unique course in different countries which resulted in shaping different forms of the advisory system from public, through semi-public to private. The aim of this study is to confirm that the farmers from the most industrialized countries eagerly use the instruments of common agricultural policy in the field of advisory services. It is widely assumed that the proper use of the farm advisory system affects the effectiveness of agricultural production in a specific country, sector or specific trade. The result of the conducted analysis is a thesis that highly developed countries of the Western Europe have been using various forms of agricultural production support for years, including all instruments related to the farm advisory system which favours their agricultural development. The authors put the programs, types, amount and the use of the funds intended for the farm advisory system in selected countries of the European Union to statistical and economic analysis.

Translated by Krzysztof Firlej and Agnieszka Rydz